

له باره ی مروؤ و دسه لاتوه

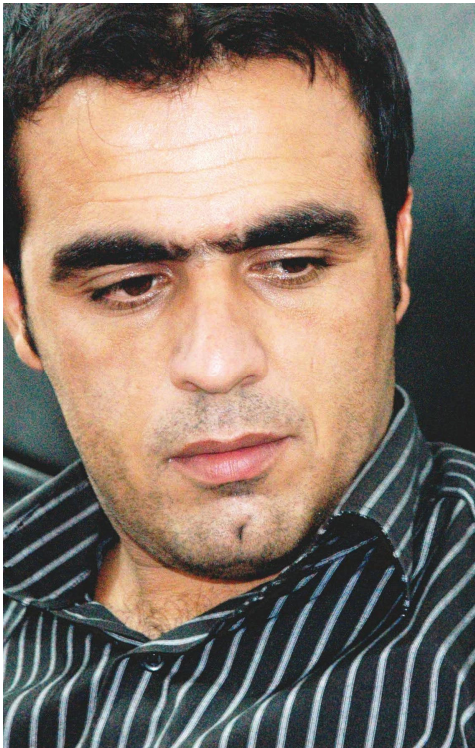
تا ئه و کاته ی ده ولته ی جینایه تی دسه لاتی به دسه توه بیت، ده ولته ی ریخراو ناتوانیت ناماده گی هبیت. "گرامشی"

له روی دادپهروه ریبه وه له نیوان ده ولته تیکی دادوه و تاکیکی دادپهروه هبج جیاو زیبه ک نیه. "سوکرات"

بناغی حکومت له سه ر بنه مای ره زامه ندی تاکه کانه و به لئندانه له نیوان تاکه کان. "هوبز"

ریبوار رهزا چوچانی

rebwarreza1983@yahoo.com

له گهل دروست بونی مروؤ و ناشنا بونی به ژیان و سروشت و مامه له کردن له گهل یه ک و دروست بونی په یوه ندیبه کانی به ده وره ریبه وه، ئیتر ناشنای یاسا کانی ژیانیش بووه، هه ره له یاسا کانی سروشته وه "که هه ر کاتیک سروشت له یاسا کانی خو ی ده رچوو، ئیتر ژیان و فه زاکانی روبه روی حالته تی ترسناک ده بنه وه و ترس و دلاره وکی بو سه ر ژیان و وجودی بونه وه ره کان دروست ده بییت و له نیویشیاندا مروؤ ناتوانیت تیگه شتنیکی ته وای هه بییت، بو ئه و حالته ته میتا فیزیکیانه ی که سه ره لده دن" - تا ئه و کاته ی که سنوری نازادیبه کانی مروؤ له پانتاییه کی یونیقه رسالیه وه به رته سک ده بیته وه بو نیو پانتایی جوگرافیای ولاتیک و له هه ندی حالته تیشدا، له ناو ئه و پانتاییه به رته سک وه سنور بو جولّه و هه نگا وه کانی مروؤ داده نرییت و ئه و ولاته ی که تییدا ده ژی، بو ی ده بیته زیندانیک و فه زای نازادیبه کانی به رته سکت ده بیته وه، ئه و کات مروؤ ناشنای جوړیک له دسه لات ده بییت، که به پیی ویست و تموجه کانی ئینسان نیه و دسه لاتیکی تاسه ر ئیسقان سته مکار و فاسیده و له هه موو بواره کانیدا جه هل فرمانه وایه تی ده کات، بو یه لیروه ده مه ویت بچه ناو ئه م باسه وه و روانینیک به ژیانی مروؤ له ناو یاسای دسه لاته سته ماکاره کاندای بکه یین و دواتر بیینه سه ر دسه لات و به ریوه بردنی کومه لگا، بو ئه و ی بزانی که ئه و شیوازه فرمانه وایه تیبه ی لیره په پره و ده کریت، تاچه ند به قازانجی هاو نیشتیمانیانه و تاچه ند توانیویه تی هه ولی خو شبه ختی ئینسانه کان بدات، یاخود تاچه ند توانیویه تی به پیی پره نسپیه مه ده نیه کان کار بو به ریوه بردنی کومه لگا بکات.

یاسای سروشت و یاسای ده ولته

سروشت له زهینی هه ر ئینسانیکدا کومه لیک مانا و په یوه ستبونی خو ی هه یه، هه ر ئه مه یشه وای کردوه به فره ره هه ندی بمینیته وه، دواتر ئینسان وه ک بونه وه ریکی عه قلانی که بیر ده کاته وه و له زورجاریشدا پرسپاری سه یر و سه رسوره یه نهری بو دروست ده بییت، هه میشه ویلوه به دوا ی شته شارا وه کانی سروشتدا و هه میشه عه ودالی دوا ی تیگه یشتنه کانی بووه، له باره ی ئه و پرسپارانیه که له به رانبه ر سروشتدا هه یه تی و به لام تا ئیستاش هه ندیک له پرسپاره کانی به بی و ه لام ماونه ته وه، تیرامان له

سروشت و گهران بۆ كه شرف كردنى ھەموو نھيئيەكانى بەشپۆھيەكى ريزھيى لاي ھەموو ئينسانىك وجودى ھەيە، بەلام ئيتەر ھەر مروڤھە و لە روانگەيەكى تايبەتھەو لە نھيئيەكانى دەروانىت و لە فۆرپمىكى جياوازدا دەتوانىت گوزارشتەكانى خۆى لە بارەى سروشت و پىكھاتەكانى سروشتەو دەربېرېت، پەيوەندى مروڤھە لەگەل سروشتدا پەيوەنديكى قول و فرە رەھەندە، پەيوەنديەكە لەسەر بنەماى ژيانكردن و فراوانبونى توانستەكانى ئينسانە چ لە روى عەقلىت و چ لە روى جەستەيشەو لە ھەموو بوارەكاندا تپيدا، بۆيە مروڤھە ھەميشە ھەوليداوە كە سروشت لە زەينى خۆيدا وا وينا بكات، كە تاكە شتتيكە بۆ ئەوھى پانتاييەكى بەرفراوانى بېركردنەو و پرسیار و ھەولەكانى خۆى بۆ كە شرف كردنى تەواوى بوارەكانى بۆ تەرخان بكات، سروشتيش بەر لە ھەموو شتتيك خاوەنى ياسايى تايبەتى خۆيەتى و بونەوەرەكان بە پيى ياسا سروشتيەكان دەتوانن ئيدامە بەژيانى خۆيان بدن، بۆيە لەو كاتەوھى كە سروشت لە فەزايەكى يونيڤەرسالييەو بچوك كراوئەو بۆ ھەنديك پىكھاتەى بچوكتە كە بەپيى ويستەكانى ئينسان بپتەو، ئيتەر ياساكانيشى لە ياسايەكى گشتگيرەو كە تپكراى بونەوەرەكانى بە ئينسانيشەو لە باوھش دەگرت، دپتەو بۆ ھەنديك ياسا كە بەپيى پانتايى جوگرافى ولاتان و بە پيى سايكولوژياى مروڤھەكان دادەپريژرى و لە ھەنديك جىگەيشدا، ميزاجيەتى تاك دەسەلاتيى رەھاي دەبپت بەسەر ئەو ياسايانەى كە دادەپريژرين و ئيتەر ئينسان بە ناچارىش بپت دەبپت پەپرەويان بكات، بۆيە لەو كاتەوھى كە دەولت دروستبەو ئيتەر بە پيى سەردەمەكان ھەر دەولتەتى ھەولى داوہ خاوەنى ياساي تايبەت بەخۆى بپت، چونكە يەكيك لە روالەتەكانى ھەر دەولتەتيك بونى ياسايەكى گشتگيرە، كە تپكراى ئينسانەكان لە يەك چوارچيوى ياسايدا كۆدەكاتەو و كار و بوارەكانيان رپكەدەخات، بەلام ئەو ياسايانەش زورجار بە قازانجى ئينسانەكان بەگشتى ناشكپتەو و ھەنديك جاريش دەبپتە وەسپەلى ئەو بارگرايانەى كە دپنە رپى مروڤھە و روبەروى بەدبەختى دەكەنەو، ھەنديك جاريش بە ناچارى دەبپتە ھۆكارگەليك كە مروڤھە لە ساپەيدا مافەكانى خۆى بپاريژپت، ھەر وەك چۆن دەشى ئەركەكانيشى ديارىكراو بپت، بەلام ئەو پرسیارەى كە دروست دەبپت و بە داوى وەلامىكدا دەگەرپت ئەوھى، بۆچى بە ناچارى؟ ، لپرەدا واقعيك ھەيە و دەبپت خۆمانى لە ئاستدا گپل نەكەين، ئەويش ئەوھى كە ھىچ دەولت و دەسەلاتيىك نپە لەم دنيادا، ئەگەر بە ويست و ئارەزوى خۆبپيىت ھەولى وەدپيەناني خۆشەختيەكانى ئينسان بدات، چونكە ھەموو دەسەلاتيىك دەپەويىت ئەو ياسايانەى كە دايدەپريژپت بۆ بە رپوەبردنى كار و بوارى ئينسانەكان ھەميشە بە قازانجى خۆى بپتەو و ھەميشە ھۆكارىك بپت بۆ مانەو و پاراستنى شكۆ و ھەيەتەكانى، بەلام كاتيىك ياسا گشتيەكان بە قازانجى كۆمەلگايەك دادەپريژپت، ئەو ناچاربونى ئەو دەسەلاتە بە دياردەخات كە ئەو ياسايە دادەپريژپت، چونكە ھىچ دەسەلاتيىك ناپەويىت مروڤھە لە ساپەيدا بە رفاھيەت بژى نەك لە ھەموو روھەكانەو، بەلكە تەنھا لە يەك بواريشدا بپت، چونكە ھەميشە روانينەكانى دەسەلات بۆ ھاوونيشتيمانان لەو ديدگاويە كە خۆى سەردەست و ميللەت بندەست، ھەميشە وا ھەست دەكات ئەو ئەو ژيان و رفاھيەت و مافەكان بە زيادييەو دەبەخشپتە ھاوونيشتيمانان، نەك ھاوونيشتيمانان لە بەرانبەر ئەركەكانياندا وەدەستيان ھپناپت و مافيكى شەرى خۆيان بپت، بۆيە ھىچ كاتيىك مافە گشتيەكانى ھاوونيشتيمانان ئەگەر بەسەرياندا نەسەپپت و نەبپتە ئەمرى واقع، ئەوا ھىچ كاتيىك ھىچ دەسەلاتيىك ناپەويىت و نەيوستووہ كە تپكراى ئەو مافە گشتيانە بۆ ھاوونيشتيمانانەكانى مەيسەر بكات.

دەسەلات و ئەخلاق و ميزاجيەتى تاك

كپشەى گەورەى ئينسان لەگەل دەسەلاتدا، ھەنديكجار بۆ تپكەلكردن و بارزكردنى داب و نەريت لە بوارە ياساييەكاندا دەگەرپتەو، چونكە ئەو كاتە دەسەلات ھىچ مانايەك بۆ خۆى ناھيلىتەو كە كارى سەرەكى بەجىگەياندى ئەركە ئينسانەكان بپت، ئەو كات لە غيايى ياسا مەدەنيەكانەو ئاراستە دەگريپت بەرەو ياسا ميليتاريەكان و مروڤھە لە ساپەياندا روبەروى فەزافەحتى گەورە و بارگراى گەورە و روبەروى تيرۆرى بەھا رۆحييە ئينسانەكانى دەبپتەو، ھەر لە غيايى ياسايەكى مەدەنى و ئينسانەويە كە بە پيى پپوەرە نيودەولتەتيەكان و لە ھەمانكاتدا بە رەچاوكردنى تايبەتمەندى گەلان داپريژراپت، ياساش دەبپتە ئامرازىك بۆ سەركوتكردن و كوشتنى نازادى و لە باربردن و بپچورمەت كردنى ئينسان و لە خاچدانى بەھا گشتيە ئينسانەكان و سەرنەگومكردن تپكراى روانينە ئينسانەكانى بەشپكى زور لە ئينسان، بەمەش دەسەلات جگە لە دەسەلاتيىك ستمكار و فاسيد و بەتال لە ھەر لۆژيكيك، ناتوانپت دەسەلاتيىك بپت كە بوار بۆ ھاوونيشتيمانان بكاتەو، تا بە پيى ويست و ئارەزوہەكانى

خویان ههولی پيشخستن و داهینانی بهردهوام و گهشه پیدانی تیکرایی بواره ژیاریهکانی بدات، ئەوکات دەسهلات فۆرمیکێ ترسناک و توندوتیژ وەردەگریت و پڕی لە پيشکەوتن و کرانەوهی زیاتری کۆمه‌لگاکەى دەگریت، که هه ولی ئەوه بدات به روی دنیادا بکریتهوه، مۆنتسکیۆ له کيبه به‌ناوبانگه‌کهى خۆیدا(رۆحی یاساکان) ئەو دەسه‌لاتانهى که رویه‌کى سته‌مکاری وەردەگرن و له‌و فۆرمه‌دا مانیفیستی خویان ده‌کهن، به‌وه‌ وایان ده‌هینیت که هه‌میشه هه‌ولده‌ن ئەوه‌ندهى ئەخلاق و داب و نه‌ریت کاروباره‌کان هه‌لده‌سوپین، ئەوه‌نده یاسا ناتوانیت ناراسته‌ى خۆى وە‌رگریت، بۆیه هه‌میشه هه‌ولی ئەوه دەده‌ن که ئەو ئەخلاق و داب و نه‌ریته‌کان هه‌ن هه‌چ گۆرانیک به‌ خویانه‌وه نه‌بینن، چونکه مۆنتسکیۆ پێیوایه، که هه‌میشه گۆرانی ئەخلاق و داب و نه‌ریته‌کان ئەو مه‌ترسیه دروست ده‌کات، که ده‌بیته هۆى سه‌ره‌لده‌نى شو‌رش، بۆ ئەم مه‌سته‌ش ده‌لیت "یه‌کێک له‌ پره‌نسیپه جیگیره‌کان ئەوه‌یه، نابیت به‌ هه‌چ جوړیک ئەخلاق و داب و نه‌ریتی خه‌لک له‌ وڵاته سته‌مکارییه‌کاندا گۆرانه‌کى به‌سه‌ردا به‌یتریت، چونکه زۆر به‌ خیرایی ده‌بیته هۆى سه‌ره‌لده‌نى شو‌رش، له‌به‌ر ئەوه له‌ وڵاته سته‌مکارییه‌کاندا یاسا به‌ واتای راسته‌قینه‌ى خۆى بونی نیه و ئەوه‌ى هه‌یه بریتیه له‌ داب و نه‌ریت، کاتیکیش داب و نه‌ریت و ئەخلاق له‌ ناو بجیت وه‌ک ئەوه‌ وایه هه‌موو شتیکی له‌ ناو چو‌بیت* 1"، که‌واته لی‌ره‌وه ئیتر هه‌مومان ده‌بیته کۆک بین له‌سه‌ر ئەوه‌ى که هه‌ولنه‌دان بۆ گۆرانه‌و له‌و کۆمه‌لگایانه‌ى که ده‌سه‌لاتیکی سته‌مکار و فاسید به‌پێوه‌ى ده‌به‌ن، که‌متوانایی خودی ده‌سه‌لاته‌که‌ نیه، به‌ قه‌ده ئەوه‌ى ترسه له‌ به‌رانبه‌ر گۆرانه‌و سه‌ره‌لده‌نى گۆرانه‌وه‌یه‌کان له‌ تیکرایی بواره‌کاندا، چونکه هاتنه پيشه‌وه‌ى هه‌ر گۆرانیکی و سه‌رکه‌وتنی هه‌ر هه‌ولیک بۆ گۆرانه‌و، کاریگه‌رییه‌کى راسته‌وخۆی ده‌بیته له‌سه‌ر ده‌سه‌لات و له‌ خالیکیدا ده‌شیته هه‌ولی گۆرانی ده‌سه‌لاتی بدات، به‌لام لی‌ره‌دا ئەوه‌ى جیگای مه‌ترسیه‌ی بالاده‌ستی ئەخلاقى مرۆقه به‌سه‌ر بواره یاساییه‌کاندا وایکردوه که ئەخلاقى تاکیک بیته سه‌رچاوه‌ى دانانى بنه‌ما یاساییه‌کان، یاسا له‌م سه‌رده‌مه‌دا نه‌ک هه‌ر ناتوانیت رۆلى خۆى ببینیت له‌ راپه‌راندن و به‌پێوه‌بردنی کاروبارى گشتیدا، به‌لکه هه‌ر خۆیشی له‌ ناو قه‌یرانیکی ته‌مومژاويدایه و ناتوانیت به‌ ناسانى خۆى له‌و قه‌یرانه‌وه‌ده‌ر بینیت، یاسا له‌م سه‌رده‌مه‌دا کۆیله‌ى میزاجیه‌تى تاکه و له‌ ژێر ئاره‌زو و ویسته‌کانى تاکدا ته‌حه‌کوم به‌ ژيان و حورمه‌ت و که‌رامه‌ته‌کانى کۆى ئینسان ده‌کات و بۆ خۆى له‌ لی‌واری مه‌رگدایه و خه‌ریکه یاسا ده‌بیته ره‌هه‌نده په‌که‌وتوه‌کانى ژيان، ئەو کاته‌ش که یاسا بویه ره‌هه‌ندیکی په‌که‌وتو ئیتر ئەو کۆمه‌لگایه مه‌حکومی فه‌وزایه‌کى دورمه‌ودا ده‌بیته و فه‌وزه‌ویه‌ت بالده‌کیشیته به‌سه‌ر تیکرایی بواره‌کاندا و پاشاگه‌ردانى له‌ تیکرایی بواره‌کاندا دروست ده‌کات، له‌ هه‌ر بواره‌کىدا میزاجیه‌تى تاک توانی خۆى بسه‌پینیت، ئەوا دۆخیکی بۆ دروست ده‌بیته که‌ته‌واوی ئەو ئەو بواره توشی ئیفلجی ده‌کات و ئەو بواره ئیتر هه‌ر بواره‌کى بیته توشی په‌تای گه‌نده‌لى و بچو‌کبونه‌وه و له‌ ناو چون و فه‌وتان ده‌بیته، بۆیه ئیستاش هه‌ر کاریگه‌رى ئەم ره‌وشه‌یه که یاسا تا ئیستا نه‌یتوانیوه له‌گه‌ل بنه‌ما گشتیه‌کاندا یه‌کبگریته‌وه، ئەوکاته‌ى که ئەخلاقى و ویسته‌کانى تاکیک ده‌بیته بنه‌ماى سه‌ره‌کى بواره‌کى به‌ تابه‌تى له‌ بواره‌ى به‌پێوه‌بردن و ده‌سه‌لاتداریدا و به‌بى ئەوه‌ى ده‌زگایه‌کى چاودێرى هه‌بیته، که کارکردی سه‌ره‌کى چاودێرى کردنی ده‌سه‌لاتداران بیته، ئەوا ده‌سه‌لات به‌ر له‌ هه‌موو شتیکی ده‌بیته فاکتیه‌کى بۆ وه‌دییه‌نای خه‌ونه وه‌دى نه‌هاتوه‌کانى ده‌سه‌لاتدار، لی‌ره‌وه ئیمه‌ش هاو‌را ده‌بین له‌گه‌ل بۆچونه‌که‌ى فرۆید که پێیوایه "یه‌که‌مین و سه‌ره‌کیتین بابه‌تیکی که له‌ خه‌ونى گه‌وره‌کاندا بونی هه‌بیته، ئەو ئاره‌زه‌ویه که تی‌رنه‌کراوه* 2"، به‌لام کاتیکی مرۆقیکی به‌هه‌زاران ئاره‌زوى تی‌رنه‌کراوه‌وه ده‌گاته هه‌رپه‌مى ده‌سه‌لات و ئیتر ده‌سه‌لاتی و وه‌ک ده‌زگایه‌کى به‌کار به‌یتر بۆ ناسانه‌کى له‌ پینا و تی‌رکردنی ئاره‌زوه تی‌رنه‌کراوه‌کانى خۆیدا، ئایه له‌و کاته‌دا یاسا هه‌چ به‌هایه‌کى بۆ ده‌مینیته‌وه؟، چونکه به‌کار هی‌نای ده‌سه‌لات بۆ تی‌رکردنی ئاره‌زوى تاکیک زه‌مینه‌سازى ده‌کات بۆ له‌به‌ر یه‌ک هه‌لوه‌شانه‌وه‌ى سه‌رجه‌م ئەو په‌یوه‌ندیانه‌ى که کۆمه‌لگایه‌کى پیکه‌وه گری ده‌داته‌وه، ده‌بیته هۆکارى پچرانی شیرازه‌ى کۆمه‌لگا و ئیتر ده‌سه‌لات و کۆمه‌لگا ده‌که‌ونه دو‌به‌ره‌وه له‌ دژی یه‌کتر، بۆیه ده‌شى له‌ دارشتنی هه‌ر یاسایه‌کىدا بوار بۆ به‌کاره‌ینای میزاجیه‌ت نه‌هیلریته‌وه.

به‌لام لی‌ره‌دا پرسیاریک دروست ده‌بیته، ئایه ئەو یاسایانه‌ى که بۆ راپه‌راندنی کار و بواره‌کانى ئەم کۆمه‌لگایه‌ دارپێژاون، تاجه‌ند به‌ قازانجى هاو‌نیشتمانیانه و تاجه‌ندیش له‌ کاتى دارشتنیدا بوار بۆ هه‌لسه‌نگاندنی هاو‌نیشتمانیان هی‌لداراوه‌ته‌وه، تا په‌سه‌ندى بکه‌ن یاخود گه‌فتوگۆ له‌سه‌ر لایه‌نه‌ باش و خراپه‌کانى بکه‌ن، یان تاجه‌ند لایه‌نى مه‌عنه‌وى هاو‌نیشتمانیان له‌ به‌رچا و گه‌راوه، چونکه ئەگه‌ر له‌ روانینه‌کانى مۆنتسکیۆوه له‌م بابه‌ته‌ بروانین، ئەو پێیوایه که له‌و کاته‌دا ده‌بیته هاو‌نیشتمانیان فه‌رامۆشنه‌کری‌ن،

بهو پيښه ي که ياسا به سهر هاو نيشتيمانيدا دسه پيټ، ده بيټ هاو نيشتيمانيانيش ټو مافه يان هه بيټ که لايه نى معنه وياتيان له بهر چاوبگريټ، چونکه مؤنټسكيو پيښوايه ټو کاته ي که ياسا گشټيه کان، واته ټو ياسايانه ي که په يوه ندييان به کار و بواري کو ي خه لک و کومه لگايه که وه هه يه داده پيژريټ، ټه گهر حساب بو معنه وياتي خه لک نه کريټ، ټو ها به پيچه وانه وه خه لک ټو ياسايه به ياسا ي ژيانى خو ي نازانيت و پيړه وي ليټاکات، کاتيکيش ياسا ره تکراره وه له لايه ن خه لکه وه نيټر لادان دروست ده بيټ و بهر يه که دروست ده بيټ، بو به گژدا چونه وه ي ټو ياسايه و له فوړمى بهر هه لستکاريدا خو يان مانيفيسټ ده کن و که له که له هاوه لويستى خه لکى و رده گرن له ناست ره تکرده وه ي ټو ياسايانه دا، که له گه ل هيچ کام له خواست و ئيراده کاني خه لک يه کنه گريټه وه، به لام کاتيک ياساش بارى معنه وي خه لکى له بهر چا و گرت، نيټر خه لک ناسوده و خوش که يف ده بيټ و ټه رکه کاني سهرشاني وه کو هاو نيشتيمانيه که جيټه جي ده کات، مؤنټسكيو ټه م لايه نه ته نكيده کاته وه و له سهر وي هه موو شټيکيشه وه دا يده نيټ "کاتيک ياسادانه بو دانانى ياساکان معنه وياتي گشټى له بهر چا و گرت، ټو ها گه ل به حه ز و ټاره زوى خو ي په يره وييان ليده کات، چونکه کاتيک مروټه کاريکى به دلنيا ييه وه ټه نجامدا، ټو ها به باشى به ټه نجامى ده گه يه نيټ *3"، با نيټمه له م روانينه ي مؤنټسكيو وه، بگه پيښه وه سهر تيفکرينه کانمان له کومه لگاي خو مان و پيرسين، ټايه کي ن ټه وانه ي ياسا ي ټه م ولا ته داده پيژن؟ يان هيچ حسابيکيان بو معنه ويات و به هاو شعورى خه لکى کردوه؟، ټايه ټو ياسايه ي که دارپيژراوه بو به پيړه بردنى کار و بواري ئينسانه کان له جيگاي تموحى خه لکى ټه م ولا ته دايه؟، له هه مووى گرن گرت ټايه خه لک ټه م ياسايه به ياسا ي خو ي ده زانيت و له م ياسايه دا حساب بو مافه بنه رپه تيبه کاني هاو نيشتيمانيان کراوه، يان ټه گهر سهر نه بيټ بو مان هه يه پرسيا ريکى تر بکه ين و بلين ټايه ټه م ولا ته ياسا ي به پيړه بردنى تيډايه که حسابى بو بواره ئينسانى و مه دهنى و کومه لايه تيه کاني ټه م کومه لگايه کردبيټ؟. به لام له گه ل هه موو ټه مانه شدا، ده بيټ ټو حه قيقه ته بزاني که ټه وه ي ليړه هه يه و ياسا ي به پيړه بردنى کار و بواره کاني لي بهر هه مهيټراوه، کو کردنه وه ي ټو ياسا ترادسيونيه دينى و ټه خللقى و داب و نه ريتيانه يه، که زياتر هه ولى ئيفليچ کردنى ياسا مه دهنه کان دودات و هه ر چوار فاکتوره که بونه ته وه سيله يه که بو له بار بردنى حورمه ته ئينسانيه کان، مؤنټسكيو له شوينيکى ترى کتيټه که ي خو يدا هيټا بو ټه م لايه نه ش ده کات و پيښوايه "راسته دين، ياسا، ټه خللق، داب و نه ريت هه رکاميان شټيکى جيايه و نابيټ تيگه ل به يه کتريان بکه ين، به لام له گه ل ټه وه شدا هه رکام له م فاکتوره رانه ده بيټ له گه ل 3 فاکتوره که ي تر دا بگونجيت *4"، که واته دوروزيک هه ر يه که له م چوار فاکتوره کاريگه رى ته و او يان به سهر يه کتروه هه يه و هه موشيان پيکه وه بونه ته سهر چاوه ي به کار بردن و ته حه کومکردن به ژيانى ئينسان و کومه لگاکانه وه، له هه مانکاتيش ده کريټ هه ولى هيټانه کايه ي فوړميکى ترى ده سه لات بدريټ، که ياساکاني له بنه ما مه دهنه يه کان وه سهر چاوه يان گرتبيټ و هه موو ټامانجيکى بو باشتر کردنى بواره ژيانيه کاني خه لک بيټ و حورمه ته کاني ئينسان و مافى هاو نيشتيمانيه کاني له سهر وي هه موو شټيکه وه دابنيټ، چونکه به بپرواي هو يژ بنه ما سهره کيه کاني هه ر حکومت و ده سه لاتيک، ره زامه ندى و به ليټدانه له نيوان تاکه کاندا، کاتيک ده بينين له دواى دنيا يه که به ليټن و دوباره کردنه وه ي به ليټنه کاني ده سه لات و حيزبه سياسيه کان به خه لک و هه لڅه له تانديان به و به ليټنه زه به لاجانه يان، به لام تا ئيستا نه يان ټوانيوه هيچ کام له و به ليټانه به جي بگه يه ن، نيټر ټو په يمانه ي له نيوان تاکه که کاندا دروست بو هه لده وه شيټه وه و ټو ده سه لات و حکومت ي که هه يه، له تو په ليک بهر ژه وه ندى زياتر هيچى تر نابيټ.

ده سه لات و مافى هاو نيشتيمانيون

ده سه لات هه سته مکاره کان هه ميشه خه ريکى هه لبه ستنى حيا کيه تى وه هيمين، بو روپوشکردنى ناعه داله تيه کان يان و هه ميشه ده يانه ويټ ويټايه که بکن بو خو يان، که بنه ماکاني دادپهروه ي و يه کسانى و بهر ز راگرتنى به ها ئينسانيه کان په يره و ده کن، بو ټه وه ي سهر ليټشواننيک دروست بکن که تيکرايى بيرکردنه وه کاني ئينسان توشى داهيژان بکن و و ايان ليټيکن، بو ماوه يه کى دور مه ودا خه ريکى ساغکردنه وه ي ټو حساباتانه بن، که له ناو بيرکردنه وه کان ياندا دروست ده بيټ، له بهر انبه ر ده سه لات و ياسا و بنه ماکاني به پيړه بردنيدا، به لام له بناغه دا هه رچى بپروايه که هه يه نيانه له بهر انبه ر ټو شيعراتانه ي که هه لى ده گرن، کاتيک ده سه لاتيټش بنه ماکاني يه کسانى و دادپهروه ي کومه لايه تى وه لانا، نيټر ناراسته ده گريټ به ره و ده سه لاتيکى ميليتارى و هه رچى حورمه تى ئينسانى هه يه له ژيړ پى ده نيټ، ټه وکاته ي که ده سه لات نه يټوانى مافى هاو نيشتيمانيان ده سته ر بکات و له کاتي

دسته بهرکردنیشیدا ره چاوی عدالته بکات، نهوا بپروایهک بو هاوونیشتیمانیان دروست ده بیته که نهوندهی دژایه تی دسه لات و یاساکانی به پیره بردن دهکن، نهونده نهو دسه لات و نهو نیشتیمانه و ههتا نهو مهکان و فزهایی که تییدا دهژی، هیچی بهی خوی نازانیته و خوی به خاوه نیان نازانیته و هیچ کاتیکیش ناماده نایته، که نهک و لیپرسراویه نیشیمانیهکان له نهستو بگریته، نهو کاتهی دسه لاتیکه نه رستوکراتی دهستی گرت بهسهر کایه سیاسی و نابوریهکانی کومه لگادا حسابی بو پیگهی تاکهکان نهکرد، نیت دژبهیهکی دروست ده بیته لهو کومه لگایه دا، که تاکهکانی له جیاتی نهوهی هه مویان کار بو پیشکته وتنی سه رجهم کایهکان بکن، به لام هه مویان سه رقال دهن به یهکلای کردنهوهی حساباتهکانی نیوانیان، کومه لیک جیاوازی دروست ده بیته، که یه کیته و ههست کردن به نهکه گشتیهکان بهرو پوکانهوه و تیچون ده چیت، بویه لیروه به نامازه کردن بو بچونیکی سوکرات دروزه بهم نویسه دهن، که نهو پیوییه هه نهو جیاوازییه و دهکات، که نهو په یوه ندیه گشتیانهی نینسانهکان پیگهوه گری دهادتهوه، تیگرایان له بهر یه که هه لدهوشینهوه و بهرو نه مان دهچن، سوکرات ده لیت " که جیاوازی کهوته ناو ههستی تاکهکانهوه، نیت هاو دهنگیش نامینی، ده بیته یه که روداو جا چ گشتی بیت یان تاکه کهسی، که سیخ خوشحال دهکات و که سیکی تریش توشی ترس و دل راوی دهکات*5"، لیروه سوکرات دهیه ویت نامازه بهوه بکات، که لهو فزهایی جیاوازییه کومه لایه تیهکان سه ره لدهدن، نیت له روانین و ههستکردن به مهترسیهکانیش، ناچونیهکیه که دروست دهکن که بهرو ناراستیه که دهرات لیوانلیو له دورکه وتنهوهی نینسانهکان له یه که بهوی جیاوازییهکانیانهوه، سوکرات بهردهوام ده بیته لهسهر بچونی له بهرانبه نهو جوړه دهولهته و ده لیت " نهو دهولهته تا رادهیهکی زور له مروقیک ده چیت، بو نمونه، نیمه کاتیکی په نجهیه کمان بریندار ده بیته، هه موو به شه پیگهینه رهکانی روچ و جهسته، که له ژیر سایه ی بنه مایه کی حکومه کردا وه که دزگایان لی دیت، به شیوهیه کی هاوبهش ههست به ژانه که دهکن و له ژانه کی که نه م به شه دهیکیشیت ناگادار دهن، بویه ده لیت فلانه کهس په نجهی نیش دهکات*6"، به لام نهو پرسپارهی که سه ره لدهدات و به دوی وه لامیکدا ده گریته، نهوهیه که نایه نهو دسه لات نه رستوکراتیه کوردیهی که که کاروبارهکانی کومه لگای کوردی به نهستو گرتوه، بچی نایه ویت له نازار و ژانهکانی کومه لگاکه کی خوی به ناگا بیت، بچی نهو نازارانهی که خه لکی نه م کومه لگایه، که به هو ی په پیره کردنی هه موو نهو ناعدهاله تیانهی، که له ناو فزه ای ژیان کردنی نه م کومه لگایه دا دروستیان کردوه دهیچین، نایانه ویت وادری بخن که ناگادارن له هه موویان، چونکه هه نهو دسه لاتیه وایکردوه که مروقی نه م کومه لگایه هه میسه له ناو ویرانهیه کدا خه ریکی خنکاندنی نیحساسه نینسانیهکانی خویه تی، که دواچار ده بیته هو ی کاردانه وهیه کی مهترسیدار و دروستبونی توندوتیژی و فزه ای دور مه ودا، که کومه لگاش روبه پوی نهو نهو فزه ا دورمه ودا یانه بهوه، نیت زه مینه سازی دهکات بو به ره مهینانی نهوهیه کی بیبک و فزه وهی، که هیچ کاتیکی حساب بو نهکه نینسانی و نه خلاقیهکانی خوشی ناکات، بویه به نه اندازهیه که دسه لات کار بو بیبایه خکردنی نینسان دهکات، که هیچ حسابی بو به هاو حورمه تهکانیان ناکات، دسه لات هه موو کاتیکی دهیه ویت و نیشانی بدات، که له نهجامی خه بات و شوړشهکانی نه مانه وهیه که نیستا تاکهکانی کومه لگای کوردی نازادن و ده توانن به کوردی بنوسن و بخویننهوه، نیشکردن بهم لوزیکهش نیشکردنه به گه میه کی ناگرین و مهترسیدار، چونکه دواچار نهو رایه له ناو تاکهکاندا خه ریکه وه که میه کی نیستیفرازی لی دیت، که له کوتاییدا به گرزی و توندوتیژی و رهتکردنهوهی هه موو به ها نه ته وهیه کان کوتای دیت، نهوکات بیروباوه ریکیتر جیگهی ده گریتهوه، که دوری نزیکه رنگه ناراستهکانی کومه لگاش بهرو نادیا ری بیات، به لام نایته نهوهشمان له بیر بچیت، که نیستا به هو ی نهو هه موو ناعدهاله تیانهوه که دسه لات په پیره وهی دهکات، ورده ورده دسه لات و خه لک له یه که دور دهکه ونهوه و رق و کینه له نیوانیاندا دروست ده بیته، که نه م هه نامازهیه بو پیشیینهی سه ره لدهانی دویکی مهترسیدار.

سەرچاوه:

- *1- رۆحی یاساکان ل 422-423
- *2- 5 وانه له دهرون شیکاریدا، ل 94
- *3- رۆحی یاساکان ل 419
- *4- ه، س ل 431
- *5- کۆمار-ئهفلاتۆن ل 237
- *6- ه، س ل 238